

ОИЛАВИЙ ТАРБИЯНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

*Нематжанова Наргиза Бахтиёр қизи, Андижон шаҳар
1-умумтаълим мактабининг бошланғич таълим ўқитувчиси*

Аннотация

Ушбу мақолада оилавий тарбиянинг ўзига хос хусусиятлари, оилада болаларга тарбия беришда ота-онанинг намунаси, яшаш шароити ва оилавий муҳит таъсир кўрсатиши ҳақида баён этилган.

Калит сўзлар: Оила, тарбия, ота-онанинг намунаси, оилавий муҳит, миллий анъаналар, жавобгарлик, меҳнатсеварлик.

Оиладаги тарбиявий савияси унинг тузилишига, кўп болалик ёки кам болалик, икки ёки уч авлоднинг биргаликда яшаши, ота-онанинг мавжудлиги ёки улардан бирортасининг йўқлиги, ҳар икки жинсдаги (ўғил-қиз) болаларининг борлигига, ота-оналарнинг маълумот савиясига, оила аъзоларининг ижтимоий аҳволига, болалар тарбияси бўйича ўз бурчларини ҳис этишлари каби ижтимоий омилларга боғлиқ. Шунингдек, оилавий тарбиянинг ўзига хос хусусиятларини аниқлашда оила тузилишининг ўзига хослигини ва миллий анъаналардан фойдаланиш даражасини ҳисобга олиш лозим.

Бола оилада, мактабда, ота-оналар билан муносабатда, жамоат жойларида, катта ёшдагилар, ўртоқлари билан мулоқотда тажриба орттириб боради.

Оилаларда болаларга тарбия беришда ота-онанинг намунаси, уларнинг меҳнатсеварлиги, оилавий ишларга жавобгарлиги, иш юритиши, ўғил болаларга нисбатан отанинг, қизларга эса онанинг устозлик, раҳнамолик ишлари асосий ўринни эгаллайди.

Бола тарбиясига кўп вақт сарф қилинади. Лекин оилада туғилган якка фарзанд катталарнинг жонли ўйинчоғи, катталарнинг диққат маркази, қувончи ва эркатойи сифатида вояга етади. Унинг бирон нарсадан норозилиги ва йиғиси ота-она дунёсини қоронғилаштиради. Ўзлари емай-ичмай, якка фарзандларини оқ тараб, кийинтириб, ҳатто турли-туман совғалар уюштирадилар. Бу билан боласининг келгуси тараққиётини бузаётганликларини ўйлашни ҳам ёқтирмайдилар.

Боланинг тўғри ўсиши, одамларга ҳурмат билан муносабатда бўлиши, уларнинг қайғуларига ҳамдардлик кўрсатиш ҳисси таркиб топиши учун оилада ҳеч бўлмаганда ўзига ўхшаш яна бир киши (қизми, ўғилми) бўлиши зарурдир. Оилада камида иккита фарзанднинг бўлиши фақат уларнинг

маънавий-ахлоқий тарбиасини яхшилабгина қолмасдан, балки жамиятимизнинг ижтимоий-иқтисодий эҳтиёжларига ҳам мос келади.

Ижтимоий ва психологик нуқтаи назардан боласизлик ёки кам болалик оила мустақамлигини таъминламайди. Мамлакатимиздаги оилавий ажралишларнинг аксарияти боласи йўқ, ёки кам болали оилаларга тўғри келмоқда. Юқорида таъкидлаганимиздек ота-она якка фарзанднинг тарбиясига ниҳоятда кўп вақт ажратади, лекин кўп ҳолларда салбий натижа кўришади. Оилада якка фарзанд тарбиясидаги камчилик натижалари бола ўсмирлик ёшига етганида бирдан юзага чиқади, ва, ниҳоят, бу камчилик ўсмир ўсиб, улғайиб, ўзи оила қурганда янада яққолроқ намоён бўлади.

Оила тарбиясида шароит, яъни уларнинг қишлоқ ёки шаҳарда яшашлари ҳам болалар тарбиясига у ёки бу даражада таъсир кўрсатиши мумкин. Одатда, қишлоқ шароитида яшовчи оила фарзандлари ёшлигидан бошлаб кучи етадиган ишларга жалб этилади, яъни улар уй юмушларини бажариш, уй ҳайвонларини парваришлаш, уларга ем, сув бериш, ота-оналарига далалардаги ҳосилни, полиз экинлари, меваларини йиғиб-териб олишларида яқиндан ёрдам беришади. Қизлар эса уй юмушларини, яъни тозалаш, овқат пишириш, хамир қориш, нон ёпиш ва ҳоказо машгулотларни жон-дилидан бажарадилар. Шаҳар оилаларидаги шароит улардан тубдан фарқ қилади. Озчилик бўлса-да шаҳар оилаларининг болалари мактабнинг турли жонли бурчакларида, тажриба ишларида, дарахтларни парвариш қилишда иштирок этишади. Лекин бу ишларни ота-оналарининг иштирокисиз, ҳар замонда бажарадилар. Натижада бекорчилик кучаяди, шаҳар бўйлаб санғиб юришади.

Болалар нутқи шаклланиши, ривожланиши асосида уларни катталарга ҳурмат, дўстлик, инсонийлик, ҳалоллик каби одоб қоидаларига ўргатиб борилади. Шу асосда оилада кундалик иш давомида болаларда хулқ - атвор мезонларини қарор топтириб боради. Худди она шу хулқий мезонлар асосида кейинчалик ахлоқнинг мураккаб шакллари – жамоатчилик, ватанпарварлик, ҳаётнинг ижтимоий-сиёсий томонларига қизиқишнинг дастлабки шаклланиш жараёни давом этади. Оиладаги ахлоқий тарбия фақат хулқни тарбиялаш билан чекланмасдан, балки баркамол инсон ахлоқини тўғри тасаввур қилдиради, унинг таркиби, кўникма ва малакаларини шакллантиради. Мана шу асосда оила аъзоларида инсон характери, ҳаёт босқичлари қарор топади. Оилавий ҳаётнинг ўзига хослиги ҳам мана шунда.

Ҳозирги кунда ота-оналар ҳал қилишлари ниҳоятда зарур бир қанча тарбиявий муаммолар мавжуд. Бундай муаммолар ногўлиқ оилаларда нисбатан кўп бўлиб, улар болаларнинг руҳий камолотида намоён бўлмоқда. Ота-оналар эса ҳар доим ҳам бу ҳолатни билиб, тўғри тушунавермайдилар.

Баъзан эса болалар ҳам ақли етадиган масалалар бўйича катталарга муурожаат этмасликлари, масалани ижобий ҳал этмасликлари натижасида оналари ёки катта ёшдаги кишилар ҳаётини, турмушини мушкул аҳволга солиб қўядилар.

Умуман олганда ҳамма оилалар тарбияси учун яроқли умумий формула топиш мумкин эмас, лекин болалар тарбияси бўйича тўпланган илғор тажрибалар асосида оиланинг умумий хусусиятларидан келиб чиқиб, келажакда кутилиш мумкин бўлган тарбия натижаларини ҳисобга олиб, бир неча омилар ҳақида маслаҳат бериш мумкин. Масалан, болалар тарбиясида оилавий муҳит махсус таъсир кучига эга. Муҳит дейилганда оила аъзоларининг ўзаро муносабатлари, болаларга таъсир кўрсатиш усуллари, оилада мавжуд бўлган бошқа шакл ва услублар йиғиндисига айтилади. Оила муҳитининг мазмуни ота-оналарнинг, катта ёшдаги аъзоларининг ғоявий-сиёсий онглиликларида намоён бўлади.

Фойдаланган адабиётлар

1. М.Халматова «Оилавий муносабатлар маданияти ва соғлом авлод тарбияси» Т, «Уқитувчи» 2000 й
2. Э.Юсупов, У.Юсупов «Оила - маънавият булоғи» Тошкент-2003 й